

1. Ο Διαφωτισμός : 1α. Το πλαίσιο διαμόρφωσής του

Από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα οι χώρες της δυτικής Ευρώπης γνωρίζουν ταχύτατους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και πνευματικής προόδου. Ενώ οι χώρες της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης παρακολουθούν από απόσταση τις μεταβολές ή παραμένουν στο περιθώριο.

☐ Αλλά ακόμη και **μεταξύ των δυτικών χωρών υπάρχει ανισομερής ανάπτυξη**, ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής τους στις εξελίξεις.

- Η **Αγγλία**, (αφετηρία του Διαφωτισμού)
 - ✓ από τις **αρχές του 18^{ου} αιώνα**, αναδεικνύεται ως η **μεγαλύτερη εμπορική και ναυτική δύναμη** στον κόσμο.
 - ✓ με την **Ένδοξη Επανάσταση (1688)**, η **αστική τάξη** επικρατεί στην πολιτική σκηνή επιβάλλοντας
 - τη **συνταγματική μοναρχία**
 - και τον **κοινοβουλευτισμό**.
 - ✓ Έκτοτε η χώρα αυτή θα γίνει **πόλος έλξης** των ανθρώπων εκείνων που
 - **απεχθάνονται την απολυταρχία**
 - και **θέλουν να ζήσουν σε συνθήκες φιλελευθερισμού**.
 - Αντίθετα, στη **Γαλλία** (επίκεντρο του Διαφωτισμού)
 - ✓ υπάρχει μια **παρατεταμένη κρίση**, που καθίσταται ολοένα και **οξύτερη**.
 - Η **απόλυτη μοναρχία** αποτελεί **τροχοπέδη** στη δραστηριότητα και στις επιδιώξεις της **αστικής τάξης**,
 - ενώ η **αστική τάξη**
 - * **θέτει υπό αμφισβήτηση την πολιτική και κοινωνική δομή του κράτους**
 - * και **επιδιώκει γενικότερες αλλαγές**.
 - ✓ Η **αντιπαράθεση** αυτή θα **κορυφωθεί** προς το **τέλος του 18^{ου} αιώνα (1789 : Γαλλική Επανάσταση)**,
- όταν πλέον ο **μοναρχικός θεσμός** θα βρεθεί **αντιμέτωπος με την κρίση**, επειδή ήταν
- **αποκομμένος από τα δρώμενα**
 - και **δεν είχε συνειδητοποιήσει τις ζυμώσεις** που είχαν συντελεστεί στη γαλλική κοινωνία,.

☐ Την εποχή αυτή αναπτύχθηκε ο **Διαφωτισμός ή Αιώνας των Φώτων (1688-1789)** ένα γενικότερο **ιδεολογικό κίνημα**, που οι πιο σημαντικές εκφράσεις του ήταν :

- Η **τάση για πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές**,
- η **ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της επιστήμης**,
- η **πίστη στην πρόοδο του ανθρώπου**.

1β. Οι ιδέες και οι φορείς τους

- ☐ Οι **φιλόσοφοι**,
- **είναι οι εκφραστές του νέου πνεύματος**,
 - **αναλύουν τα κοινωνικά φαινόμενα**,
 - **στηρίζονται στις επιτυχίες της επιστήμης και στον ορθό λόγο**
 - **προτείνουν λύσεις για**
 - ✓ τη **βελτίωση του ανθρώπου**

- ✓ και την **ανάπλαση της κοινωνίας**.

❑ **Ανεξιθρησκεία και πνευματική ανεκτικότητα**

Οι φορείς του Διαφωτισμού

- στρέφονται **κατά του θρησκευτικού φανατισμού**
- και **επιχειρηματολογούν υπέρ**
 - ✓ της **ανεξιθρησκίας**
 - ✓ και γενικότερα της **πνευματικής ανεκτικότητας**.
- Στον τομέα αυτό **διακρίθηκε**, κυρίως, ο **Βολταίρος** (1094-1778), ο οποίος, για την υπεράσπιση των ιδεών του, δεν δίστασε να έλθει σε **σύγκρουση ακόμη και με την κρατική εξουσία**.

❑ **Πολιτική σκέψη και ιδεολογία**

Οι διαφωτιστές

- είχαν ως πρότυπο τους το αγγλικό σύστημα διακυβέρνησης
- ήταν θεωρητικά επηρεασμένοι από τον Τζόν Λοκ

Ο Άγγλος **Τζον Λοκ** (1632-1704) ήταν ένας από τους σπουδαιότερους προδρόμους του Διαφωτισμού.

- Διατύπωσε την αρχή του κοινωνικού συμβολαίου, ότι δηλαδή
- οι κυβερνήσεις συγκροτούνται βάσει συμφωνίας με το λαό.
- Η παραβίαση της συμφωνίας αυτής εκ μέρους των κυβερνώντων
- παρέχει αυτόματα στο λαό το δικαίωμα της αντίστασης και της επανάστασης.

Ο Γάλλος **Μοντεσκιέ** (1698-1755) ήταν σημαντικός εκπρόσωπος των πολιτικών ιδεών του Διαφωτισμού.

Στο βιβλίο του με τίτλο «**Το Πνεύμα των Νόμων**» διατυπώνει τη θεωρία της διάκρισης των εξουσιών σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική με στόχο να αποτρέπεται ο κίνδυνος αυταρχικής διακυβέρνησης. Η θεωρία αυτή άσκησε μεγάλη επίδραση στην πολιτική σκέψη και αποτέλεσε συστατικό στοιχείο των σημαντικότερων πολιτικών και πολιτειακών κειμένων της εποχής (π.χ. της **Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη** κατά τη Γαλλική Επανάσταση).

- Τη σκέψη των Διαφωτιστών απασχόλησαν και τα ζητήματα
 - ✓ της **ελευθερίας του ατόμου**
 - ✓ και της **ισότητας των ανθρώπων**.
- Ο **Ρουσσό** (1712-1778)
 - ✓ στο έργο του «**Κοινωνικό Συμβόλαιο**» (1762)
 - **υπερασπίζεται την ελευθερία** του ανθρώπου
 - **δέχεται ως κυρίαρχη μόνο τη γενική βούληση**
 - **Η εκάστοτε κυβέρνηση πρέπει να εκφράζει τη γενική βούληση και να υποτάσσεται σ' αυτήν.**
 - Αυτό όμως **προϋποθέτει δημοκρατικό πολίτευμα**,
 - το οποίο δεν νοείται χωρίς το **σεβασμό των νόμων**.
 - ✓ Η **πολιτική θεωρία** του Ρουσσό
 - δεν εγγυάται μόνο την ελευθερία αλλά και την ισότητα,
 - Η **ισότητα** υποστήριξε ο Ρουσσό **απαιτεί ριζική αναμόρφωση της κοινωνίας** επειδή :
 - * **υπήρχε στη φυσική κοινωνία** και
 - * **καταργήθηκε, όταν δημιουργήθηκε ο θεσμός της ιδιοκτησίας και της εξουσίας.**
 - **Για να ξεπεραστεί η κοινωνική ανισότητα**, κατά τον Ρουσσό,
 - * **πρέπει να επιστρέψουν οι άνθρωποι σε μια ενδιάμεση κοινωνία** μεταξύ της φυσικής & της σύγχρονης
 - * χωρίς αυτό να σημαίνει
 - επιστροφή σε πρωτόγονες συνθήκες διαβίωσης
 - ή απόρριψη της προόδου και του θεσμού της ιδιοκτησίας.

❑ Παιδεία

- Η παιδεία του λαού θεωρήθηκε αναγκαία προϋπόθεση για τη βελτίωση της κοινωνίας, η οποία αποτελούσε βασικό σκοπό του Διαφωτισμού.
- Ο **Ρουσσό** στο έργο του **Αιμίλιος ή περί Αγωγής (1762)**
 - ✓ διακήρυξε το σεβασμό της προσωπικότητας του παιδιού
 - ✓ και καθόρισε τις αρχές μιας παιδαγωγικής μεθόδου που βασίζεται στη φυσική διδασκαλία.

❑ Ποινική δικαιοσύνη

- Από τους διαφωτιστές προτάθηκαν, κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.
- Σημαντικό υπήρξε στον τομέα αυτό το έργο του **Μπεκαρία** (1738-1794), ο οποίος
 - ✓ στο βιβλίο του «**Περί εγκλημάτων και ποινών**» (1764)
 - ✓ αναφέρεται στον εξανθρωπισμό της ποινικής δικαιοσύνης.

❑ Δουλεία

- Τέλος, άλλοι διαφωτιστές μίλησαν και για την κατάργηση της δουλείας.

1γ. Η διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού

- ❑ Τα κέντρα και οι φορείς του Διαφωτισμού πολλαπλασιάστηκαν με την πάροδο του χρόνου.
- ❑ Στη διάδοση των νέων ιδεών συνέβαλαν αποφασιστικά
 - οι εφημερίδες,
 - τα βιβλία,
 - η Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια,
 - οι κοινωνικές συγκεντρώσεις σε σαλόνια ή σε άλλους χώρους,
 - οι επιστημονικές ακαδημίες,
 - οι λέσχες
 - οι μυστικές ενώσεις
 - τα ταξίδια των Διαφωτιστών στο εξωτερικό,
 - ✓ όπου εξέθεταν τις απόψεις τους,
 - ✓ προσκεκλημένοι συχνά από ηγεμόνες της λεγόμενης φωτισμένης δεσποτείας, όπως ήταν
 - ο Φρειδερίκος Β΄ της Πρωσίας
 - και η Μεγάλη Αικατερίνη της Ρωσίας.
 - Ο μετασχηματισμός του λεξιλογίου και η διαφοροποίηση της σημασίας ορισμένων λέξεων (π.χ. λαός : παλιά σήμαινε αυτόν που σκέφτεται απλά και κοινά, από τα 1750 σημαίνει το πιο πολυάριθμο και χρήσιμο τμήμα του έθνους).
 - ✓ Κατά το 18ο αι. εμφανίζονται στο καθημερινό λεξιλόγιο των ευρωπαϊκών γλωσσών έννοιες όπως εξουσία, κράτος, κοινωνία, μεσαία τάξη, φύση, ευτυχία, αρετή, πρόοδος, τεχνική,
 - ✓ Βέβαια,
 - όλοι οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού δεν δίνουν το ίδιο περιεχόμενο σ' αυτές τις έννοιες,
 - υπάρχουν όμως πολλά πεδία στα οποία αποκαλύπτεται το κοινό πνεύμα του αιώνα.
 - ✓ Πρόκειται για μια επανάσταση του λεξιλογίου αντίστοιχη εκείνης των ιδεών.
 - ✓ Στον τομέα αυτό υπήρξε αποφασιστική η συμβολή των λεξικών της εποχής,
 - το «Φιλοσοφικό Λεξικό» του Βολταίρου

- και ιδίως η «Εγκυκλοπαίδεια, ή Συστηματικό λεξικό των Επιστημών, των Τεχνών & των Επαγγελμάτων» που εκδόθηκε (1751-1772) από μια ομάδα διαφωτιστών με επικεφαλής τον Ντιντερό (1713-1784)

18. Οι επιδράσεις του Διαφωτισμού

Προς μια νέα κοινωνία

☐ Οι νέες ιδέες

- διαμόρφωσαν το κατάλληλο πνευματικό υπόβαθρο για ριζικές αλλαγές
- και δρομολόγησαν ραγδαίες εξελίξεις στην Ευρώπη και την Αμερική.
- **Συνέβαλαν**
 - ✓ στη βελτίωση της ζωής του ανθρώπου,
 - ✓ στη διεύρυνση της εκπαίδευσης,
 - ✓ στην υποχώρηση του θρησκευτικού φανατισμού,
 - ✓ στην ενίσχυση του αιτήματος για ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και για κατάργηση της δουλείας.

☐ Αποφασιστική ήταν η επίδραση των ιδεών αυτών σε κρίσιμες στιγμές της παγκόσμιας Ιστορίας:

- του **Λοκ** στην αμερικανική **Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (1776)**,
- του **Μοντεσκιέ** στα **βασικά άρθρα του Αμερικανικού Συντάγματος (1787)**
- και του **Ρουσσό** στη **Γαλλική Επανάσταση (1789)**.

Η απήχηση στον ελλαδικό χώρο και στη Βαλκανική

Ο Διαφωτισμός μεταδόθηκε και στον υπόδουλο Ελληνισμό, μέσω των παροικιών όμως με κάποια καθυστέρηση, λόγω ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούσαν στις τουρκοκρατούμενες ελληνικές περιοχές.

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός, ένα πνευματικό κίνημα ανάλογο του Ευρωπαϊκού δημιουργήθηκε στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο 1750-1821 χάρη στη μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών.

Αναπτύχθηκε έντονη πνευματική δραστηριότητα

- γύρω από θεμελιώδεις ιδέες (όπως ελευθερία, δικαιοσύνη, ανεξιθρησκία, αρετή, επιστήμη)
- με αντικειμενικό σκοπό το φωτισμό των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε να διεκδικήσουν την απελευθέρωσή τους.
- Παράλληλα ιδρύθηκαν σχολεία, εκδόθηκαν βιβλία, μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες και επιδιώχθηκε η σύνδεση με την αρχαιότητα.

☐ Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί των φορέων του ελληνικού Διαφωτισμού έχουν μεγάλο εύρος και εκτείνονται

- από την προσκόλληση σε παραδοσιακές αξίες
- μέχρι την πλήρη αποδοχή των ευρωπαϊκών ιδεών.

☐ Εκπρόσωποι Νεοελληνικού Διαφωτισμού

- **Σημαντικοί εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού είναι, μεταξύ άλλων,**
 - ✓ ο **Ευγένιος Βούλγαρις**,
 - ✓ ο **Ιώσηπος Μοισιόδακας**,
 - ✓ ο **Δημήτριος Καταρτζής**,
 - ✓ οι **Δανιήλ Φιλίππιδης** και **Γρηγόριος Κωνσταντάς**, συγγραφείς της **Νεωτερικής Γεωγραφίας**
 - ✓ και ο **Ανώνυμος συγγραφέας της Ελληνικής Νομαρχίας**.
- **Κορυφαίοι, όμως, αναδείχθηκαν ο Ρήγας Βελεστινλής και ο**

Αδαμάντιος Κοραής.

❑ Ο Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος (1757-1798)

- επιδιώκει με το μεταφραστικό και το πρωτότυπο συγγραφικό έργο του
 - ✓ να καταστήσει τους Έλληνες **κοινωνούς της δυτικής σκέψης**
 - ✓ και να τους προετοιμάσει για τη **διεκδίκηση της ελευθερίας τους**.
 - ✓ Χαρακτηριστικό από την άποψη αυτή είναι το έργο του «**Φυσικής Απάνθισμα**», με το οποίο επιχειρεί μέσω των **φυσικών επιστημών** να εμφυσήσει στους συμπατριώτες του την **ορθολογική σκέψη**.
- Στα **τέλη του 18^{ου} αι.**, εμπνευσμένος από τον άνεμο της ελευθερίας που πνέει στη Γαλλία & τη Δ. Ευρώπη **τυπώνει**
 - ✓ μια σειρά από **χάρτες**, μεταξύ των οποίων και τη **Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος**, όπου **δείχνει** παραστατικά **την έκταση και την ακτινοβολία του Ελληνισμού**, καθώς και **βιβλία με πατριωτικό περιεχόμενο**, με πιο σημαντικό το «**Νέα Πολιτική Διοίκησης**», μέρος του οποίου αποτελεί και ο περίφημος **Θούριος**.
- Ο Ρήγας οραματιζόταν
 - ✓ **κοινή εξέγερση όλων των βαλκανικών λαών** εναντίον του δυνάστη
 - ✓ και την **ίδρυση μιας παμβαλκανικής Ελληνικής Δημοκρατίας**.
- Όμως **τα επαναστατικά του σχέδια ματαιώθηκαν**,
 - ✓ όταν οι **αυστριακές αρχές τον συνέλαβαν στην Τεργέστη** μαζί με τους συντρόφους του
 - ✓ και τον **παρέδωσαν στις οθωμανικές αρχές του Βελιγραδίου**,
 - ✓ όπου και **εκτελέστηκε στις 24 Ιουνίου 1798**.

❑ Ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833),

- Είναι **βαθύτατα επηρεασμένος** και αυτός από τη **γαλλική σκέψη**.
- Ακολουθεί τη **μέση οδό** στις **γλωσσικές, πολιτικές και κοινωνικές ιδέες** γιατί
 - ✓ αν και είναι **υπέρμαχος της εξέλιξης και της προόδου**
 - ✓ ωστόσο **απορρίπτει τις επαναστατικές ακρότητες**.
- **Υπερασπίζεται** όμως **θερμά τις φιλελεύθερες ιδέες**
 - ✓ με την **Αδελφική Διδασκαλία (1798)**,
 - ✓ που αποτελεί **δριμύτατο κατηγορητήριο** ενάντια στους **εθελόδουλους και τους συντηρητικούς**.
- Υποστηρίζει τη **μετακένωση**, δηλαδή τη **μετάδοση** στους Έλληνες των **αξιών και γενικότερα της παιδείας** την οποία οι **δυτικοευρωπαίοι δέχθηκαν από την ελληνική κλασική Αρχαιότητα**
- Αφοσιώνεται, από το **1804**,
 - ✓ στην **έκδοση αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων**
 - ✓ με **προλεγόμενα**, όπου **εκθέτει τις γλωσσικές και παιδαγωγικές του απόψεις**.

❑ Από συντηρητικούς κύκλους

- **εκδηλώθηκαν αντιδράσεις κατά του ενθουσιασμού για τη δυτική παιδεία** των προοδευτικών εκπροσώπων του Διαφωτισμού.
- Παράδειγμα αποτελεί το έργο του **Αθανάσιου Πάριου «Αντιφώνησις προς τον παράλογον ζήλον των από της Ευρώπης ερχομένων φιλοσόφων» (1802)**.

❑ Οι πνευματικές ζυμώσεις

- παρά τις **ιδεολογικές αντιθέσεις**, που σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρξαν **οξύτατες**,
- συντέλεσαν στην **ωρίμανση της ιδέας για εθνική απελευθέρωση** που θα στηριζόταν **μόνον σε ελληνικές δυνάμεις**.

- ❑ **Ο Διαφωτισμός διαδόθηκε**
 - και σε άλλες χώρες της Βαλκανικής υπό οθωμανική κυριαρχία,
 - κυρίως όμως στη Μολδοβλαχία με φορείς τους ηγεμόνες Έλληνες και εξελληνισμένους.

2. Οικονομικές εξελίξεις

β. Οι οικονομικές θεωρίες

- ❑ Τα νέα δεδομένα
 - που προέκυψαν μετά την εκδήλωση της βιομηχανικής επανάστασης
 - ανάγκασαν τα κράτη να επαναπροσδιορίσουν την οικονομική τους πολιτική,
 - ✓ τόσο στο εσωτερικό
 - ✓ όσο και στις διεθνείς σχέσεις.
 - Σ' αυτό συνέβαλε αποφασιστικά και η οικονομική σκέψη του Διαφωτισμού, η οποία επιζητούσε αποδέσμευση της οικονομικής ζωής από τον **μερκαντιλισμό** των προηγούμενων αιώνων (16^{ος}-17^{ος}), δηλαδή, τον κρατικό παρεμβατισμό που περιόριζε την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα.
 - ❑ Εναντίον της οικονομικής αντίληψης του μερκαντιλισμού στρέφονται
 - οι οικονομολόγοι που ονομάζονται φυσιοκράτες
 - και οι οπαδοί της φιλελεύθερης οικονομίας.
 - ❑ Οι φυσιοκράτες,
 - θεωρούσαν τη γεωργία ως βασική πηγή πλούτου,
 - υποστήριζαν ότι οι νόμοι της φύσης
 - ✓ δεν εμποδίζουν την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα
 - ✓ έπρεπε να εφαρμοστούν και στην οικονομία.
 - Οι σπουδαιότεροι φυσιοκράτες ήταν ο Κεναί (1694-1774), ο Γκουρναί (1712-1759) και ο Τυργκό (1727-1781).
 - Ο αγροτικός χαρακτήρας της γαλλικής οικονομίας επηρέασε τους Γάλλους οικονομολόγους στη διαμόρφωση της οικονομικής τους αντίληψης.
 - Ωστόσο, ο Γκουρναί εκφράζει με τη θεωρία του μια γενικότερη οικονομική αντίληψη που προοιωνίζεται τον οικονομικό φιλελευθερισμό (liberalismus).
 - ❑ **Η φιλελεύθερη οικονομία**
 - ❑ Ο Σκώτος Ανταμ Σμιθ (1723-1790) είναι ο θεμελιωτής του οικονομικού φιλελευθερισμού.
 - ❑ Στο έργο του «Έρευνα για τα αίτια του πλούτου των εθνών» (1776) διατυπώνει το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης και υποστηρίζει ότι αυτός ο νόμος ουσιαστικά ρυθμίζει την παραγωγή, τη διακίνηση και τις τιμές των αγαθών.
 - ❑ Το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομική δραστηριότητα με δασμούς και φόρους.
 - ❑ Η θεωρία της φιλελεύθερης οικονομίας αναπτύχθηκε κυρίως στην Αγγλία, όπου είχε προχωρήσει η εκβιομηχάνιση.
 - ❑ Η ελευθερία στις οικονομικές δραστηριότητες εκφράστηκε με την επιγραμματική διατύπωση
 - ❑ «*Laissez faire laissez passer*», «αφήστε τους ανθρώπους να δρουν ελεύθεροι στην οικονομική ζωή, αφήστε τα αγαθά να διακινούνται ελεύθερα».
- Η διατύπωση αυτή
- ❑ απηχούσε τις απόψεις της αστικής τάξης
 - ❑ και οδήγησε στη διαμόρφωση του κεφαλαιοκρατικού ή καπιταλιστικού συστήματος.

❑ Συνέπειες

- Το καπιταλιστικό σύστημα:

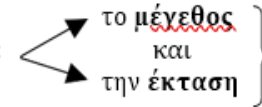
Ο μονόπλευρος καταμερισμός του πλούτου οδήγησε σε μεγάλες κοινωνικές ανισότητες και προκάλεσε έντονες κοινωνικές συγκρούσεις κατά το 19ο αιώνα βαλε στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά και προκάλεσε κοινωνικά αδιέξοδα και νέες ιδεολογικές αναζητήσεις.

■ Η βιομηχανική επανάσταση και η εφαρμογή του οικονομικού φιλελευθερισμού είχαν ως συνέπεια

την αύξηση της παραγωγής, την ανάπτυξη των χερσαίων και των θαλάσσιων συγκοινωνιών και τη δημιουργία νέων οικονομικών δραστηριοτήτων.

- Παράλληλα, όμως, η ανάγκη αναζήτησης νέων αγορών και πρώτων υλών
 - ✓ όξυνε τους ανταγωνισμούς μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων
 - ✓ και αποτέλεσε τροφοδότη του ιμπεριαλισμού.

Δεν είναι τυχαίο ότι η βιομηχανική επανάσταση είχε ως επίκεντρο την Αγγλία, τη μεγαλύτερη αποικιακή δύναμη στον κόσμο.

- ✓ Η οικονομική ανάπτυξη και η ισχύς } των μητροπόλεων || βρίσκονταν σε συνάρτηση || με } των αποικιών
- ✓ Επομένως χώρες, όπως η Αγγλία, η Γαλλία και η Ολλανδία, επιδόθηκαν σε οξύ ανταγωνισμό μεταξύ τους.
- ✓ Εκδήλωση του ανταγωνισμού είναι οι πολεμικές συγκρούσεις περιορισμένης ή και ευρύτερης κλίμακας.
- ✓ Η αντιπαράθεση Αγγλίας-Γαλλίας είναι η πιο χαρακτηριστική έκφρασή τους αφού οι δύο αυτές χώρες πρωταγωνίστησαν σχεδόν σε όλους τους ευρωπαϊκούς πολέμους του 18^{ου} αιώνα.

3. Η Αμερικανική Επανάσταση

3β. Η ρήξη (1774) και ο πόλεμος της Ανεξαρτησίας (1775-1783)

Το 1763, μετά τη λήξη του Επταετούς Πολέμου (1756-1763) μεταξύ της Γαλλίας και της Αγγλίας, ο Καναδάς που ανήκε μέχρι τότε στη Γαλλία περιήλθαν και η Λουιζιάνα που ανήκε μέχρι τότε στην Ισπανία, στην Αγγλία.

Η ρήξη: Η αγγλική κυβέρνηση

❑❑ απαγόρευσε στους αποίκους την οικονομική εκμετάλλευση των νέων περιοχών, => έντονες αντιδράσεις.

❑❑ επέβαλε στις αποικίες, για την κάλυψη των δαπανών του πολέμου

αφενός πρόσθετη φορολογία σε μια σειρά από προϊόντα, όπως το τσάι και η ζάχαρη, αφετέρου ειδικό φόρο χαρτοσήμου στις εφημερίδες και στα εμπορικά έγγραφα.

❑❑ η ενέργεια αυτή θεωρήθηκε ότι υπονόμευε την οικονομία των αποικιών => κορυφώθηκε η δυσανεμία

❑❑ το 1773 ξέσπασαν ταραχές στη Βοστώνη, που αποτέλεσαν το έναυσμα αλυσιδωτών αντιδράσεων

παρά τη μερική υποχώρηση της αγγλικής πολιτικής στο ζήτημα αυτό.

❑❑ Το Σεπτέμβριο του 1774

❑❑ συνήλθαν στη Φιλαδέλφεια για πρώτη φορά οι αντιπρόσωποι των δεκατριών αποικιών,

❑❑ διεκδικούσαν την αυτοδιοίκησή τους

❑❑ και απηθύναν στον βασιλιά μια διακήρυξη δικαιωμάτων.

Η ανέκδοτη στάση της Αγγλίας προκάλεσε την οριστική ρήξη των αποικιών με τη μητρόπολη.

□ □ Η ιδεολογία της Αμερικανικής Επανάστασης στηρίχθηκε στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, που

ψήφισε η Συνέλευση της Φιλαδέλφειας στις 4 Ιουλίου 1776.

- συντάχθηκε με την καθοδήγηση του Βενιαμίν Φραγκλίνου και του Θωμά Τζέφερσον
- αποτελεί την πρώτη πρακτική εφαρμογή των πολιτικών ιδεών του Διαφωτισμού.

3γ. Η γέννηση ενός νέου κράτους

- Μετά την κατάκτηση της ανεξαρτησίας, άρχισαν οι **ζυμώσεις** για τη **δομή** και τη **συγκρότηση** του **νέου κράτους**.
- Το **Συντακτικό Κογκρέσο** (Συνέλευση),
 - συγκλήθηκε το 1787 στη Φιλαδέλφεια,
 - συγκέρασε τις δύο επικρατούσες αντίθετες τάσεις,
 - ✓ τη μια που επιθυμούσε **ισχυρή κεντρική εξουσία**
 - ✓ και την άλλη που επιδίωκε **διατήρηση της αυτονομίας κάθε πολιτείας**,
 - και να ψηφίσει το **Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών** (Σεπτέμβριος 1787).
- Το **Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών**,
 - ισχύει ως σήμερα με ορισμένες τροποποιήσεις,
 - στηρίζεται στην **αρχή της διάκρισης των εξουσιών** (Μοντεσκιέ)
 - προβλέπει
 - ✓ μια **ομοσπονδιακή κεντρική κυβέρνηση** με αρμοδιότητες για
 - την **εξωτερική πολιτική**, την **άμυνα** και τα **οικονομικά**
 - ✓ **Κάθε Πολιτεία** όμως διατηρεί τη **νομοθετική** και την **εκτελεστική** εξουσία σε θέματα
 - της **τοπικής αυτοδιοίκησης**,
 - της **αστυνομίας**,
 - της **δικαιοσύνης**
 - και της **εκπαίδευσης**.
- Οι **εξουσίες του ομόσπονδου κράτους**
 - Η **νομοθετική εξουσία** ανήκει στο Κογκρέσο, που αποτελείται από δύο σώματα,
 - ✓ τη **Βουλή**, όπου εκπροσωπείται κάθε Πολιτεία από **αριθμό αντιπροσώπων κατ' αναλογία του πληθυσμού της** και
 - ✓ τη **Γερουσία**, όπου εκπροσωπείται κάθε Πολιτεία από **δύο Γερουσιαστές, ανεξαρτήτως του πληθυσμού της**.
 - Η **εκτελεστική εξουσία** ασκείται από τον **Πρόεδρο**
 - ✓ που εκλέγεται από εκλέκτορες για τέσσερα χρόνια με δυνατότητα επανεκλογής για μια ακόμα θητεία.
 - ✓ **Πρώτος πρόεδρος** και για 2 **συνεχείς τετραετίες** εξελέγη ο **Γεώργιος Ουάσιγκτον** (1789-1797), πρωτεργάτης της επανάστασης,
 - Η **δικαστική εξουσία** με επικεφαλής το **Ανώτατο Δικαστήριο**, είναι **ανεξάρτητη**.

3δ. Οι συνέπειες →

Δημιουργήθηκε ένα νέο Έθνος και **όχι μόνο ένα νέο κράτος**, επειδή

- **οι πολιτικές και ιδεολογικές ζυμώσεις** κατά τη διάρκεια της αμερικανικής επανάστασης
- **παραμέρισαν σταδιακά τις επιμέρους εθνικές ιδιαιτερότητες** των αποίκων.
- Το **Αμερικανικό Σύνταγμα**, όπως και η **Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας**,
 - απηχούν βέβαια και **μεταφέρει στο πρακτικό πεδίο τις ιδέες του Διαφωτισμού**.
 - Ταυτόχρονα όμως **προχωρεί περισσότερο**, καθιερώνοντας **δύο άγνωστους μέχρι τότε πολιτειακούς θεσμούς**,
 - ✓ το **θεσμό της ομοσπονδίας**
 - ✓ και της **αβασίλευτης δημοκρατίας**.
- Παράλληλα, η αμερικανική ανεξαρτησία
 - αποτέλεσε το **πρώτο παράδειγμα επιτυχούς έκβασης μιας επανάστασης** και διαδραμάτισε ρόλο καταλύτη.

- Έτσι,
 - ✓ στις αρχές του 19^{ου} αιώνα **επαναστάτησαν οι ισπανικές αποικίες** στη Λατινική Αμερική,
 - ✓ ενώ στην Ευρώπη δημιουργήθηκε ένας **επαναστατικός άνεμος**, που εξαπλώθηκε διαδοχικά
 - στην **Ελβετία**,
 - στην **Ολλανδία**,
 - στο **Βέλγιο**
 - και στη **Γαλλία**.
- ❑ **Το νέο κράτος**, παρά τις αρχικές δυσχέρειες,
 - παρουσίασε **ταχύτατη ανάπτυξη** σε όλους τους τομείς
 - και **αναδείχθηκε σύντομα σε μεγάλη δύναμη**.
 - ✓ Με τη **Συνθήκη της Γάνδης (1814)** οι ΗΠΑ επέβαλαν την **οριστική απομάκρυνση της Αγγλίας από την Αμερική**,
 - ✓ ενώ με το **Δόγμα Μονρόε (1823)** **εγκαταλείφθηκαν οριστικά οι αποικιακές βλέψεις των Ευρωπαίων** στην ήπειρο αυτή.

4. Η Γαλλική Επανάσταση και η Ναπολεόντεια περίοδος (1789-1815)

4β. Η έκρηξη της Επανάστασης

Η σύγκληση των Γενικών Τάξεων

Η οικονομική κρίση υποχρέωσε τον βασιλιά Λουδοβίκο να επαναφέρει ως υπουργό οικονομικών το Νεκέρ (1788).

Ο Νεκέρ πρότεινε ως μόνη λύση τη σύγκληση των Γενικών Τάξεων, τη συνέλευση δηλαδή των αντιπροσώπων και των τριών τάξεων, για να εγκρίνουν νέους φόρους.

- ❑ Όταν άρχισε τις εργασίες της η συνέλευση, στις 5 Μαΐου 1789,
 - τα μισά περίπου μέλη της προέρχονταν από τους ευγενείς και τους κληρικούς
 - και τα άλλα μισά από την Τρίτη Τάξη, η οποία υπερείχε με ελαφρά πλειοψηφία.
- ❑ Οι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης
 - ❑ αν και ανέμεναν την εξαγγελία μεταρρυθμιστικών προτάσεων από τον Λουδοβίκο,
 - ❑ διαπίστωσαν ότι ο αντικειμενικός στόχος ήταν η επιβολή νέων φόρων που θα πλήρωναν μόνο αυτοί.
 - ❑ Αντέδρασαν άμεσα και αυτοανακηρύχθηκαν Εθνική Συνέλευση, με το επιχείρημα ότι εκπροσωπούσαν το 98% των Γάλλων
 - ↳ Ο Λουδοβίκος όμως δεν αναγνώρισε την Εθνική Συνέλευση.
 - έδωσαν τον *Όρκο του Σφαιριστηρίου* (από την αίθουσα των ανακτόρων όπου συγκεντρώθηκαν), στις 20 Ιουνίου με τον οποίο δεσμεύθηκαν να μην αποχωρήσουν αν δεν δώσουν σύνταγμα στη Γαλλία.
 - ανακήρυξαν τα μέλη της Εθνικής Συνέλευσης **απαραβίαστα**, από φόβο μήπως συλληφθούν.
 - ↳ Ο Λουδοβίκος μάταια αποπειράθηκε να εμποδίσει
 - * τη λήψη των αποφάσεων αυτών
 - * και την προσχώρηση στην Εθνική Συνέλευση αντιπροσώπων του κλήρου και των ευγενών
 - Μετά τη μάταιη απόπειρα του βασιλιά, η Συνέλευση μετατράπηκε σε Συντακτική.

Το τέλος του Παλαιού Καθεστώτος

- ❑ Η Συντακτική Συνέλευση προσπάθησε να ψηφίσει Σύνταγμα
- ❑ Ο βασιλιάς αντέδρασε έντονα και συγκέντρωσε στρατό στις Βερσαλλίες.

- ☐ Η ενέργεια αυτή προκάλεσε την αγανάκτηση του λαού, που ανέλαβε ενεργό δράση.
 - με το σύνθημα ελευθερία, ισότητα, αδελφосύνη
 - Στις 14 Ιουλίου ο λαός κατέλαβε τη Βαστίλλη, σύμβολο της απολυταρχικής καταπίεσης, (φυλακή αντιφρονούντων).
 - Από το Παρίσι η εξέγερση μεταδόθηκε στις επαρχίες, όπου
 - ✓ καταλύθηκαν οι δημοτικές αρχές και εκλέχθηκαν νέες,
 - ✓ οργανώθηκε η εθνοφυλακή
 - ✓ και λεηλατήθηκαν οι πύργοι των ευγενών.
- ☐ Στο μεταξύ η Συντακτική Συνέλευση προχώρησε
 - στις 4 Αυγούστου 1789 στην κατάργηση των προνομίων, πράξη που σήμανε το τέλος του παλαιού καθεστώτος
 - και στις 26 Αυγούστου ψήφισε τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, με την οποία προβάλλονταν οι θεμελιώδεις αρχές του Διαφωτισμού (ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη), επάνω στις οποίες θα θεμελιωνόταν το νέο καθεστώς.
 - Ο βασιλιάς υποχρεώθηκε να επικυρώσει τα τετελεσμένα και να εγκατασταθεί στο Παρίσι, ώστε να βρίσκεται υπό τον έλεγχο των επαναστατών.

4στ. Η εποχή του Ναπολέοντα (1799-1815)

- ☐ Ο Ναπολέων στην αρχή ως ύπατος (1799 -1804) και μετά ως αυτοκράτορας (1804-1815)
- ☐ Αντιμετώπισε νικηφόρα τους αντιγαλλικούς συνασπισμούς
- ☐ κατέλαβε μεγάλο μέρος της Ευρώπης από την Ιταλία μέχρι την Ισπανία και την Πορτογαλία, ενώ ετοίμαζε απόβαση και στην Αγγλία.
- ☐ το 1812 (Ιούνιος-Δεκέμβριος) εκστράτευσε στη Ρωσία κι αυτό αποτέλεσε την αρχή του τέλους της γαλλικής κυριαρχίας στον ευρωπαϊκό χώρο.
- ☐ ηττήθηκε από τις ενωμένες ευρωπαϊκές δυνάμεις, σε δύο κρίσιμες μάχες, στη Λειψία (1813) και στο Βατερλό (1815)
- ☐ εξορίστηκε από τους συμμάχους στην Αγία Ελένη, ένα νησί του Ατλαντικού, εκεί πέθανε το 1821.
- ☐ Οι νικήτριες ευρωπαϊκές δυνάμεις
 - επανέφεραν την παλαιά τάξη πραγμάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη
 - και αποκατέστησαν τα απολυταρχικά καθεστώτα.
 - Παράλληλα καθιερώθηκαν ως κανόνες του διεθνούς δικαίου οι αρχές
 - ✓ της ισορροπίας δυνάμεων
 - ✓ και της νομιμότητας.
- ☐ Η νέα συγκυρία που διαμορφώθηκε καθόρισε και τη θέση καθεμιάς από τις μεγάλες δυνάμεις,
 - όχι μόνο στον ευρωπαϊκό χώρο
 - αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα.
- ☐ Κύρια χαρακτηριστικά των μεταβολών αυτών είναι
 - η υποχώρηση της γαλλικής δύναμης,
 - η διαίρεση της Ευρώπης σε τρεις ζώνες επιρροής, αυστριακή, ρωσική και πρωσική,
 - και η αναγνώριση του ρόλου της Αγγλίας ως παγκόσμιας δύναμης.
- ☐ Το πλέγμα αυτό των διεθνών σχέσεων

- προσδιόρισε και το συμβατικό πλαίσιο του μεταναπολεόντειου *status quo*
- που διατυπώθηκε, μετά από μακρές διαπραγματεύσεις των συμμάχων,
 - ✓ με μια σειρά διπλωματικών πράξεων
 - ✓ που είχαν ως επιστέγασμα τις αποφάσεις του Συνεδρίου της Βιέννης (1815).

4ζ. Ο χαρακτήρας και το έργο της Επανάστασης

- ❑ Τα ανακτοβούλια της Ευρώπης προσπαθούσαν μάταια να ανατρέψουν τη ροή των γεγονότων με τις αποφάσεις τους στο Συνέδριο της Βιέννης
- ❑ **Η Γαλλική Επανάσταση**
 - επιτέλεσε έργο διαχρονικό
- ✓ όχι μόνο για τη Γαλλία
 - ✓ αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο.
 - Δεν υπήρξε μια απλή πολιτική επανάσταση
 - αλλά επέφερε άμεσα ή έμμεσα μεταβολές σε όλο το φάσμα της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής.
- ❑ **Στον πολιτικό τομέα**
 - εκφράζεται η έννοια της λαϊκής κυριαρχίας με το δικαίωμα ψήφου
 - ο θεσμός των Λεσχών προοιωνίζεται τα μετέπειτα πολιτικά κόμματα.
 - κατοχυρώνονται οι ελευθερίες, η ισότητα και τα δικαιώματα των πολιτών,
 - δίνεται στην έννοια πολίτης η σημασία του υπεύθυνου ατόμου με συνείδηση υποχρεώσεων και δικαιωμάτων για πρώτη φορά μετά την ελληνική αρχαιότητα.
 - Τα δικαιώματα αυτά κατοχυρώνονται και νομοθετικά,
 - ✓ όχι μόνο με τα συντάγματα,
 - ✓ αλλά και με τη θέσπιση Αστικού Δικαίου (Ναπολεόντειος Κώδικας, 1804)